

ANNALES MUSEI NATIONALIS SLOVACI
ZBORNÍK SLOVENSKEHO NÁRODNÉHO MÚZEA

ARCHEOLÓGIA
SUPPLEMENTUM 8

**STĽP MARCA AURELIA
A STREDNÉ PODUNAJSKO
ŠTÚDIE**

**COLUMN OF MARCUS AURELIUS
AND THE MIDDLE DANUBE AREA
STUDIES**

ZBORNÍK SLOVENSKEHO NÁRODNÉHO MÚZEA – 2014
SUPPLEMENTUM 8

Slovenské národné múzeum – Archeologické múzeum
Bratislava 2014

Annales Musei Nationalis Slovaci
ZBORNÍK SLOVENSKÉHO NÁRODNÉHO MÚZEA

ARCHEOLÓGIA
SUPPLEMENTUM 8

ŠTÚDIE

Vedecký redaktor
PhDr. Juraj Bartík, PhD.

Zostavovateľ
PhDr. Vladimír Turčan

Posudzovatelia:
Prof. PhDr. Klára Kuzmová, CsC.
Prof. PhDr. Eduard Krekovič, CsC.

Návrh obálky: Peter Šimčík
Neprešlo jazykovou úpravou

Grafická úprava: Renesans, s. r. o.
Tlač: Ultra Print, s. r. o., Bratislava

Za obsah príspevkov a kvalitu obrazových príloh zodpovedajú autori
Vydalo: Slovenské národné múzeum – Archeologické múzeum, Bratislava 2014

Náklad: 400 výtlačkov

© Slovenské národné múzeum – Archeologické múzeum, Bratislava 2014

ISBN 978-80-8060-335-9

OBSAH – CONTENTS

Igor Bazovský: Odev Germánov na stĺpe Marca Auréliea.....	7
<i>The clothing of the Germans on the Column of Marcus Aurelius.....</i>	10
Ján Beljak: Pohronie v dobe Marca Aurelia	11
<i>The Granp region at the time of Marcus Aurelius.....</i>	23
Radoslav Čambal: Torques or shackles? Cotins or Germans? To Interpretation of ethnic origin of the Captives from the Column of Marcus Aurelius, displayed in the scenes LXVIII and LXIX.....	25
<i>Torques alebo putá? Kotíni alebo Germáni? K interpretácii etnického pôvodu zajatcov na scénach LXVIII a LXIX zo stĺpu Marca Aurelia.....</i>	30
Eduard Droberjar: Shackles on the column of Marcus Aurelius and finds from Mušov.....	35
<i>Pouta na sloupu Marka Aurelia a nálezy z Mušova.....</i>	40
Kristian Elschek: Nové žiarové hroby z 2. polovice 2. storočia zo Zohora na západnom Slovensku	41
<i>Neue Brandgräber aus der 2. Hälfte des 2. Jahrhunderts von Zohor (Westslowakei).....</i>	50
Erik Hrnčiarik – Jakub Baňovič: Vyobrazenia nádob na Trajánovom stĺpe a stĺpe Marka Auréliea.....	51
<i>Depictions of vessels on Trajan´s column and the column of Marcus Aurelius.....</i>	59
Erik Hrnčiarik – Ján Ulický: Vyobrazenia rímskej výstroje a výzbroje na Trajánovom stĺpe a stĺpe Marka Auréliea.....	61
<i>Depictions of Roman arms and armour on Trajan´s column and the column of Marcus Aurelius.....</i>	69
Peter Jančura – Mirka Daňová – Marian Jančura – Iveta Bohálová – Dušan Daniš – Juraj Modranský – Katarína Zrníková – Lívia Oláhová: Priestorový aspekt a prírodné podmienky invázie Rimanov do stredného Podunajska a Karpát v druhom storočí n. l.	71
<i>The spatial aspect and the natural conditions of the Roman invasion of the central Danube region and the Carpathians in the second Century AD.....</i>	87
Rudolf Nádaskay – Jaroslava Schmidtová – Peter Barta: Terra Sigillata z priekopy rímskeho tábora Gerulata II v Bratislave-Rusovciach	89
<i>Terra sigillata from ditch of roman camp Gerulata II in Bratislava-Rusovce.....</i>	100
Marek Olędzki: The Causes of the Outburst of Marcomannic Wars	101
<i>Przyczyny wojen markomańskich .....</i>	106
<i>Príčiny markomanských vojen .....</i>	106
Ján Rajtár: Stĺp Marca Aurelia a archeologické doklady o rímskych výpravách proti Kvádom.....	107
<i>Die Säule des Marcus Aurelius und die archäologische Nachweise der römischen Expeditionen gegen die Quaden .....</i>	134
Jaroslava Schmidtová – Peter Barta: Výskum priekopy rímskeho tábora Gerulata II v Rusovciach v roku 2009.....	141
<i>The excavation of ditch of roman camp Gerulata II in Rusovce 2009.....</i>	154
Ondrej Šedo: Rímske stavby zobrazené na stĺpe Marca Auréliea	155
<i>Roman buildings depicted on the column of Marcus Aurelius.....</i>	167
Vladimír Turčan: Germánske sídliskové objekty na stĺpe Marca Aurelia	169
<i>German settlement structures on the column of Marcus Aurelius.....</i>	177
Pavol Valachovič: Markomanské vojny v ikonografii a rímskej historiografickej tradícii	181
<i>The Marcomannic wars in Iconography and in the roman historiographical Tradition .....</i>	184

SKRATKY ČASOPISOV A PERIODÍK

Acta Arch. Acad. Scien. Hungaricae = Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae. Budapest
Alba Regia = Alba Regia. Annales musei Stephani Regis. Székesfehérvár
Anodos = Anodos. Studies of the ancient World. Trnava
Antiquitas = Antiquitas. Wrocław
Arch. Journal = The Archeological Journal. London
Arch. Korrb. = Archäologisches Korrespondenzblatt. Urgeschichte, Römerzeit, Frühmittelalter. Mainz am Rhein
Arch. Rozhledy = Archeologické Rozhledy. Praha
AVANS = Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku. Nitra
Balácai közl. = Balácai közlemények. Veszprém
Bayer. Vorbeschbl. = Bayerische Vorgeschichtsblätter. München
Ber. Denkmalpfl. Niedersachsen = Berichte zur Denkmalpflege in Niedersachsen. Hannover
Ber. RGK = Bericht der Römisch-Germanischen Kommission. Frankfurt a. M.
Carnuntum-Jahrb. = Carnuntum Jahrbuch. Wien
ČSPSČ = Časopis společnosti přátel starožitností. Praha
EAZ = Ethnographisch – Archäologische Zeitschrift. Berlin
Fundber. Österreich = Fundberichte aus Österreich. Wien
Germania = Germania. Anzeiger der Römisch-Germanischen Kommission des Deutschen Archäologischen Instituts. Frankfurt am Main
Jižní Morava = Jižní Morava. Ročenka Okresního archivu pro okres Břeclav v Mikulově. Mikulov
Journal Glass Stud. = Journal of Glass Studies. Corning (N. Y.)
Journal of Roman Stud. = Journal of Roman Studies. London
Libyca = Libyca. Alger
Meander = Meander. Warszawa
MIAMoskva = Materialy i issledovanija po Archeologii SSSR. Moskva – Leningrad
Mitt. Prähist. Komm. Österr. Akad. = Mitteilungen der Prähistorischen Kommission der Österreichischen Akademie der Wissenschaft. Wien
Pam. Arch. = Památky Archeologické. Praha
Pam. a Múz. = Pamiatky a múzeá. Bratislava
Prähist. Zeitschr. = Prähistorische Zeitschrift. Leipzig (Berlin)
Přehled Výzkumů = Přehled Výzkumů AÚ ČSAV. Brno
RCRF = Rei Cretariae Roman Favtores
Slov. Arch. = Slovenská archeológia. Časopis Archeologického ústavu Slovenskej akadémie vied v Nitre. Nitra
Slov. Num. = Slovenská numizmatika. Nitra.
Specimina Nova Diss. Hist. = Specimina Nova Dissertationum ex Instituto Historico Universitatis Quinqueecclesiensis de Iano Pannonio nominatae. Pécs
Štud. Zvesti AÚ SAV = Študijné zvesti Archeologického ústavu Slovenskej Akadémie vied. Nitra
Zborník MMB = Bratislava. Zborník Mestského múzea. Bratislava
Zbor. SNM. Arch. = Zborník Slovenského národného múzea. Archeológia. Bratislava
Zbor. SNM. Hist. = Zborník Slovenského národného múzea. História. Bratislava

VYOBRAZENIA NÁDOB NA TRAJÁNOVOM STĽPE A STĽPE MARKA AURÉLIA¹

ERIK HRNČIARIK – JAKUB BAŇOVIČ

Keywords: *Transport containers, cooking vessels and crockery, cult vessels, function of containers, iconographic analysis*

Abstract: *The depictions in relief on both columns are a rich iconographic source enabling us to discover the shape or means of use of various tools and instruments used in ancient times. This paper aims to bring together the depictions of all vessels, comparing them with findings preserved from the period of the Roman Empire and to interpret their function based on their depiction. In total, both reliefs depict 104 vessels, the majority – 96 pieces – on Trajan's column and 11 on the column of Marcus Aurelius. From a functional point of view, the depicted vessels can be classified in four groups: vessels associated with religious rituals, transport containers, kitchenware and tableware and others.*

Dominantou výzdoby Trajánovho stĺpu a stĺpu Marca Aurélia v Ríme sú reliéfné pásy so znázornením vojenských ťažení týchto cisárov proti barbarom. Na ich scénach je v časovom slede zachytený priebeh a výsledok tzv. Dáckych a Markomanských vojen, ktoré sa označuje ako historický reliéf. Aj napriek tomu, že sa scény na stĺpe Marca Aurélia vo všeobecnosti uvádzajú ako o mnoho realistickjšie (napr. *Andree 1974, 218*), zdá sa, že sa ich autor v porovnaní s Trajánovým stĺpom, zameral skôr na vyobrazenie sledu udalostí než na prepracovanie niektorých detailov.

Reliéfné vyobrazenie na oboch stĺpoch je zároveň bohatým ikonografickým prameňom k skúmaniu tvaru, či spôsobu použitia rôznych nástrojov a náradia v antike. Cieľom tohto príspevku bolo zozbierať vyobrazenia všetkých nádob, porovnať ich so zachovanými nálezmi z obdobia rímskeho cisárstva a na základe ich zobrazení sa pokúsiť interpretovať ich funkciu². Číslovanie scén použité v príspevku sa opiera o zaužívané rozdelenie: v prípade Trajánovho stĺpu podľa *C. Cichorius, Die Reliefs der Trajanssäule, Berlin 1896-1900* a v prípade stĺpu Marca Aurélia podľa *E. Petersen et. al. Die Marcus-Säule auf Piazza Colonna in Rom, Mníchov 1896*.

Nádoby sú rozmiestnené nepravidelne po celej dĺžke oboch reliéfov v počte 104 kusov. Prevažná časť z nich - 96 sa nachádza na Trajánovom stĺpe a 11 je na stĺpe Marca Aurélia. Väčšiu koncentráciu zobrazených nádob možno sledovať na dvoch miestach na Trajánovom stĺpe, a to na scéne, kde kráčajú rímski vojaci v plnej zbroji cez Dunaj a na zobrazení tzv. Decabalovho pokladu.

Z funkčného hľadiska možno znázornené nádoby rozdeliť do štyroch skupín: nádoby spojené s náboženskými rituálmi, transportné nádoby, kuchynský a stolový riad a iné.

Nádoby spojené s náboženskými rituálmi

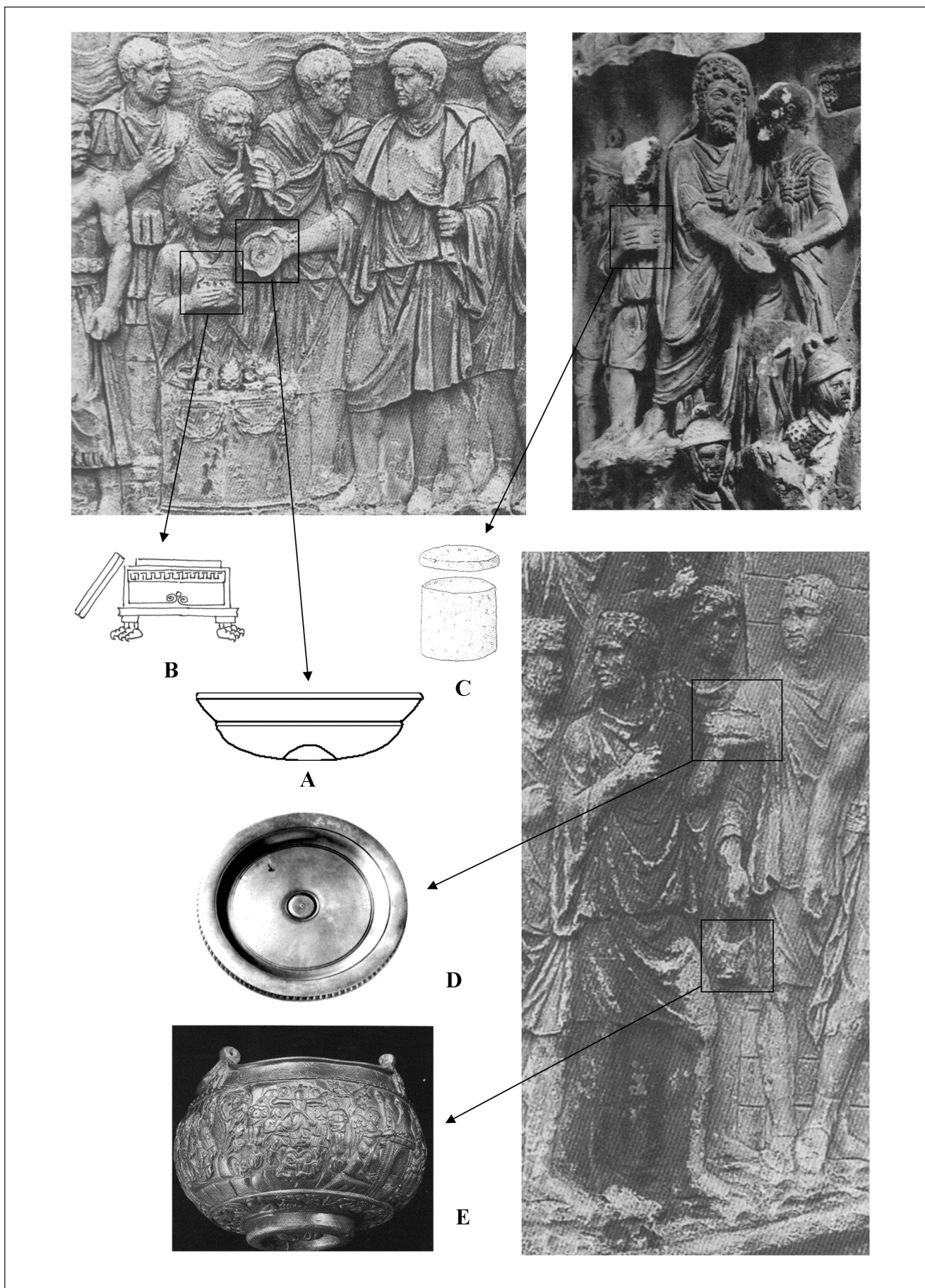
Skupinu nádob, ktoré sa používali počas náboženských úkonov reprezentujú obetné misky, nádoby na kadidlo a podnosy na obetu.

Na oboch stĺpoch vykonáva obetu samotný cisár. Obyčajne stojí pred oltárom a v ruke drží miskú, tzv. *pateru* (obr. 1A). Vo všetkých prípadoch ide o malú diskovitú nádobu bez rúčky na spodnej strane s výčnelkom, tzv. *umbom*. Nie je to teda nádoba s pevne pripevnenou rúčkou tzv. *Griffschale* (Nuber 1972, 1-232), ktorej sa niekedy táto funkcia pripisuje. Obetné misky boli zhotovované z rôznych materiálov ako zlato, striebro, bronz, ale napríklad aj sklo či hlina. Keďže sú zobrazené v kontexte scén štátneho aktu, je pravdepodobné, že boli zhotovené zo zlata alebo striebra. Znázornený rituál (lat. *suovetavilia*), teda obetovanie ošípanej, ovce a býka mal niekoľko fáz. Najskôr prebehla očista (tzv. *lustratio*), potom sa kňaz pomodlil a sluha priviedol k oltáru zvieratá vyzdobené stužkami a vencami. Ďalej nasledovalo ich posvätenie, ktoré vykonal tak, že im najskôr na hlavu nalial víno zmiešané s vodou, potom im ju posypal múkou zmiešanou so soľou, vystrihol kúsok srsti, ktorú hodil do ohňa. Nakoniec ešte prešiel zvieratám po chrbte nožom a povedal, že sú posvätené. Sluha ich vzápätí zarezal, krv zachytil do posvätnéj misky, zmiešal ju s vínom a múkou a vylial na oltár. Po skončení zviera otvoril, vybral srdce, pľúca a pečeň, polial ich vínom, posypal múkou a kadidlom a vložil do koša. Nakoniec kňaz trikrát obišiel oltár s vnútornosťami a vysypal ich do ohňa. Tým sa skončila obeta a prítomní sa na kňazove slová *valet* rozišli (*Siebert 2001, 1111-1112*). Na Trajánovom stĺpe je znázornených niekoľko takýchto obetí, každá z nich však zachytáva inú fázu od počiatku obradu na spodnej časti vlysu až po jeho ukončenie na vrchu.

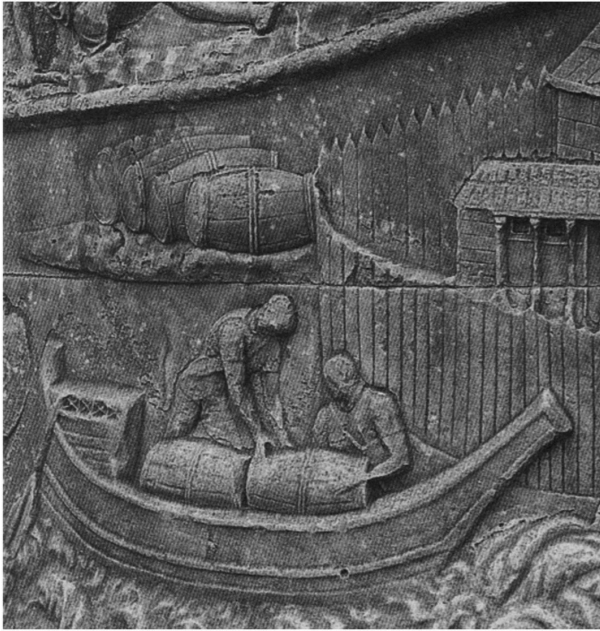
Na štyroch scénach je spolu s obetnou miskou znázornená aj tzv. *acerra* (obr. 1B). Bola to skrinka so sklápacím vekom, do ktorej sa vkladalo hlavne kadidlo určené na spálenie na oltári. Najčastejšie mala hranatý tvar menších rozmerov a bývala bo-

¹ Príspevok vznikol v rámci projektu VEGA 1/0058/12.

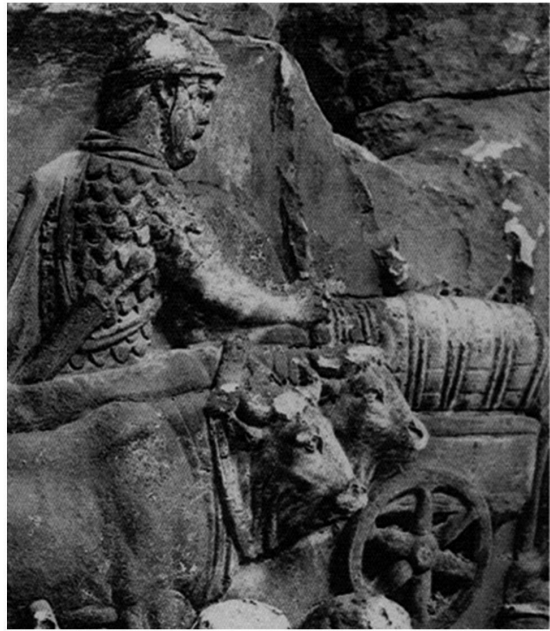
² Príspevok je upravenou a doplnenou formou bakalárskej práce J. Baňoviča: ZOBRAZENIA NÁDOB NA RELIÉFOCH STĽPOV TRAJÁNA A MARKA AURELIA, obhájenej na Katedre klasickej archeológie Trnavskej univerzity v Trnave v roku 2012.

Obr. 1 Nádoby spojené s kultom: patera (A), acerra (B), pixida (C, podľa *Budinský-Krička/Lamiová-Schmiedlová*1990, *Taf. II. 11*), podnos (D, podľa *CRFB D4, Taf. 25.1*), kaditeľnica (E) na Trajánovom stĺpe (podľa *Cichorius* 1896-1900) a stĺpe Marka Auréliea (*Petersen* 1896).

A

B

C

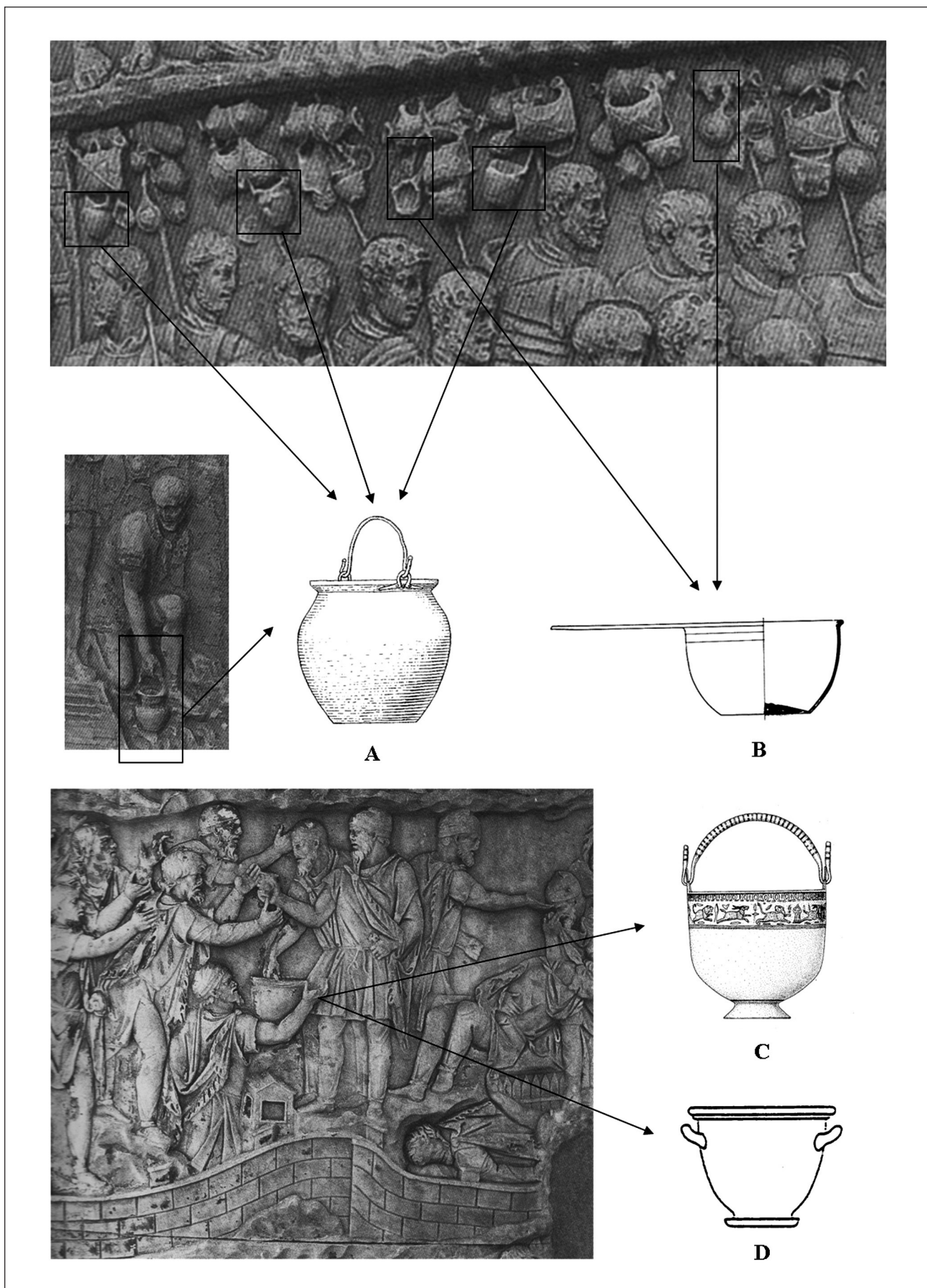

D

Obr. 2 Transportné nádoby: drevené sudy (A, B), prútené koše (C, D) na Trajánovom stĺpe (A, C; podľa Cichorius 1896-1900) a stĺpe Marka Aurélia (B, D; Petersen 1896).

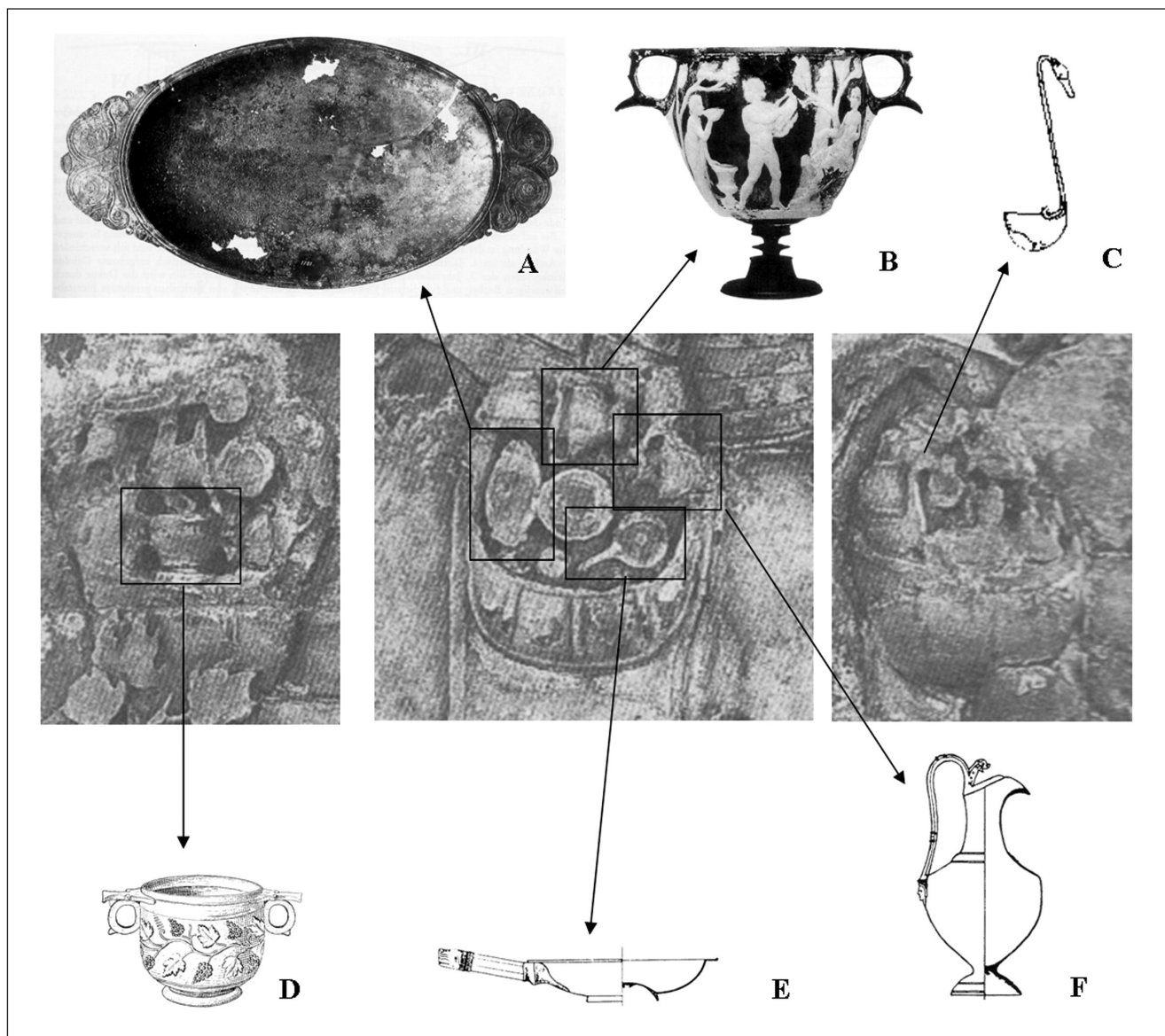
hato zdobená. Často sa ale vyrábala aj z drahých kovov. Mohla mať však aj valcovitý tvar ako je tomu na scéne XXX na stĺpe Marka Aurélia. V tomto prípade o nej možno hovoriť ako o pixide (obr. 1C).

Prvú skupinu nádob dopĺňajú vyobrazenia na scénach VII a VIII z Trajánovho stĺpu. Sú to nádoby používané počas počiatkovej fázy kultových obradov, tzv. *lustratio*. Na prvej z nich sú znázornení dvaja muži. Jeden nesie na malom podnose (obr. 1D) alebo na patere obetné dary. Druhý má v ruke nádobu podobajúcu sa miniatúrnemu vedierku. Na základe jej formy možno predpokladať, že ide buď o nádobu s vodou, v ktorej by vykonával cisár očistnú obetu alebo – čo je viac pravdepodobnejšie – že by mohlo ísť opäť o nádobu s kadidlom. Nádoby podobných tvarov pochádzajú aj zo susedného Rakúska, boli však interpretované ako balsamáriá. H. Sedlmayerová pripúšťa aj názor, že by to mohli byť aj kadidelnice (obr. 1E), čo táto scéna nepriamo potvrdzuje (Sedlmeyer 1999).

Obr. 3 Kuchynský a stolový riad: aula/ola (A; podľa Kolník 1980, Taf. XCV: 27a), panvica (B; podľa Kraskovská 1959, Abb. 2), situla (C; podľa CRFB D4, Taf. 80), kratér na Trajánovom stĺpe (podľa Cichorius 1896-1900).

Obr. 4 Nádoby v tzv. Decebalovom poklade: oválna misa (A; podľa Menniger 1997, 107), skyphos (B; podľa Painter/Witehouse 1990, Fig. 101), naberačka (C), kantharos (D; podľa Kolník 1980, Taf. XV: 14b); miska s rukoväťou (E; podľa Ondrouch 1957, Abb. 2), kanvica (F; podľa Ondrouch 1957, Abb. 3) na Trajánovom stĺpe (podľa Cichorius 1896-1900).

Transportné nádoby

Do tejto skupiny patria v prvom rade sudy (obr. 2A, 2B). Aj napriek tomu, že niektoré z nich sú vyobrazené len schematicky, ide s veľkou pravdepodobnosťou o ich drevené varianty, ktoré boli spevňované obuškami z organického materiálu (prútie alebo koža). Objavujú sa na oboch stĺpoch, ale na Trajánovom stĺpe sú vždy po dvoch a sú spevnené na okraji a v strede sudu. Na stĺpe Marka Aurélia sa zas objavujú v rôznom počte s početnejšími obuškami. Ich veľkosť sa však v oboch prípadoch líši len minimálne a na vyobrazeniach sú uložené len horizontálne.

Drevené sudy sa vyrábali najmä z jedlí s objemom od 350 až 1350 litrov, teda bolo v nich možné v porovnaní s amforou transportovať oveľa väčší objem. Existovali síce aj menšie varianty, tieto sa avšak na spomenutých reliéfoch nevyskytujú. Po vode sa premiestňovali na lodiach, po súši na vozoch a v prípade kratšej vzdialenosti sa jednoducho kotúľali. Toto je vidieť aj na skúmaných reliéfoch. Napríklad v scéne III na oboch stĺpoch sú uložené v člnoch na vode a v scéne LXII na Trajánovom stĺpe sú položené po dvoch na voze pričom jeden je ťahaný koňmi a druhý býkmi. Používali sa na prepravu tekutín a to najmä vína. Je možné, že okrem neho sa využívali aj na a transport rybích omáčok (garumu), oleja a soli. Podľa J. P. Rotha možno niektoré sudy na Trajánovom stĺpe interpretovať aj ako cisterny (lat. *vasa*), ktoré slúžili vojakom na zásobovanie pitnou vodou (Roth 1999, 122). Sudy ďalej slúžili nielen na transport, ale aj na uskladnenie spomenutých komodít. Je to napríklad vidieť na scéne CIX na stĺpe Marka Aurélia, kde sú sudy uložené vo vnútri pevnosti.

Medzi transportné nádoby možno zaradiť aj prútené koše (obr. 2C, 2D), ktoré sú na oboch reliéfoch znázornené pri premiestňovaní hliny. Ide o kôš kónického tvaru bez rúčok, tzv. *cophinus* (Pollen 1874, 115) vyrobený z výhonkov prútie. Takýto typ bol určený najmä na prenášanie zeme, hnojiva, ovocia a pod. Vojaci na Trajánovom stĺpe ho napríklad na scénach pri

kopaní základov používajú na premiestňovanie hliny a pri stavbe ciest na premiestňovanie kameňov a štrku. Ich veľkosť nebola vždy rovnaká, čo je dobre dokumentované aj na scénach Trajánovho stĺpu, kde si ich rozmery možno odvodiť od veľkosti vojakov pracujúcich s nimi. Na stĺpe Marka Aurélia sa kôš pravdepodobne objavuje len na scéne LXXXII s vojakmi, ktorí vytyčujú základy tábora.

Kuchynský a stolový riad

Väčšina nádob tejto skupiny je zobrazená na dvoch scénach Trajánovho stĺpu, ktoré s ňou na prvý pohľad nesúvisia. Avšak pri ich podrobnejšej analýze možno konštatovať, že tieto boli primárne používané na prípravu pokrmov a stolovanie. Je to najmä scéna, ktorá zachytáva prechod rímskych vojsk cez Dunaj. Vojaci sú na nej odetí v plnej polnej výstroji a výzbroji, ktorej súčasťou boli aj nádoby na jedenie a pitie. Totiž ako je už od Máriaovej reformy známe, väčšinu výstroje si niesli legiónári sami, čím sa zmenšil počet osôb starajúcich sa o servis pre vojakov, ktorých premiestňovanie sa tým zrýchlovalo. Teda, aj napriek tomu, že znázornené nádoby sú súčasťou vojenskej výbavy ich primárne využitie je potrebné hľadať pri príprave a stolovaní nápojov a jedla. Druhou scénou, kde sa koncentrovanejšie vyskytuje najmä stolový riad, je scéna objavenia tzv. Decebalovho pokladu. V tomto prípade je zas potrebné pripomenúť, že aj napriek interpretácii tejto scény, nádoby znázornené na reliéfoch sú rímske a nie barbarské. Ako vysvetlenie sa núkajú dve možnosti. Buď autor reliéfu znázornil vzácne nádoby také, aké poznal z domáceho – rímskeho prostredia, alebo súčasťou tohto pokladu boli aj nádoby, ktoré mohol Decebalus dostať, prípadne si zaobstaráť od Rimanov. Na tomto mieste treba pripomenúť, že oblasť Dácie bola už pred Trajánovými výbojmi silne helenizovaná. A určite aspoň miestna aristokracia, ktorej predstaviteľom bol aj Decebalus, poznala luxusné, helenistické formy nádob, zaobstarávala si ich rôznymi obchodnými cestami a samozrejme ich vedela aj správne používať počas stolovania. Celkovo treba konštatovať, že istá časť nádob v Decebalovom poklade tvorí kompletný servis na pitie.

Do skupiny kuchynského riadu patrí tzv. *aula* alebo *olla* (obr. 3A). Ide o vedro niekedy označované aj ako kotlík, zhotovený najčastejšie z bronzu. Obyčajne bolo zavesené alebo sa nosilo pomocou železnej alebo bronzovej rúčky. Vyobrazenia vedier sa nachádzajú len na Trajánovom stĺpe, a to v súvislosti s vojakmi. Ide o pomerne univerzálnu nádobu používanú na varenie, nosenie tekutín – najmä vody, ale aj na uskladnenie pevných látok – predovšetkým potravín. Vedro sa na stĺpe objavuje celkovo 12 krát, z toho v troch prípadoch (scény XIII- XIV, LXXIV, CVII) je znázornený aj vojak, ktorý do neho naberal vodu. Na zvyšných výjavoch je vedro znázornené spolu s ostatnou vojenskou výbavou počas premiestňovania sa vojska.

Vedro na varenie je podobná tzv. *situla*, ktorej zhotovenie bolo kvalitnejšie, a ktorá má často figurálne zdobené atáše. Na rozdiel od vedra neslúžila na tepelnú prípravu jedál alebo nápojov, keďže jej časti bývali navzájom letované a mohli by sa pôsobením ohňa rozpadnúť. Situly slúžili na naberať tekutín, ale najmä na miešanie tekutín – hlavne vína s rôznymi koreninami. Scéna CXX na Trajánovom stĺpe zachytáva dáckeho náčelníka, ktorý v zúfalstve rozdáva nápoj s jedom svojim spolubojovníkom, aby sa vyhlil potupeniu Rimanmi. Pred ním stojí nádoba, ktorá by mohla byť aj vzhľadom na znázornenú tematiku interpretovaná ako situla (obr. 3C). Nie je však jednoznačné, či nejde o hlinený *kratér* (obr. 3D), ktorý taktiež slúžil na miešanie.

Súčasťou výstroje vojakov kráčajúcich cez pontónový most na Trajánovom stĺpe (scéna IV-V) je aj panvica. Slovenský názov nie presne vystihuje jej pôvodnú funkciu, keďže ide skôr o univerzálny riad určený na varenie, ale aj na naberať tekutín (Hrnčiarik 2013, 47). Preto by sa pri týchto nádobách dalo hovoriť skôr o „ešuse“ (obr. 3B).

Ďalšia nádoba, ktorú možno zaradiť medzi stolový riad je naberačka s vertikálnou rúčkou (obr. 4C). Nachádza sa v tzv. Decebalovom poklade na Trajánovom stĺpe. Slúžila na naberať tekutých látok. V nálezoch sa najčastejšie objavuje jej železný variant a spája sa skôr s prípravou pokrmov. Ale zachovali sa i jej luxusnejšie kusy zhotovené zo striebra, napr. z Tivoli (Künzl 1997, 12) alebo zo Xantenu (Künzl 1997, 21), používané na servírovanie nápojov. Keďže vyobrazené nádoby patria do dáckeho pokladu, ktorý patrilo ich kráľovi, mohli byť zhotovené aj zo zlata.

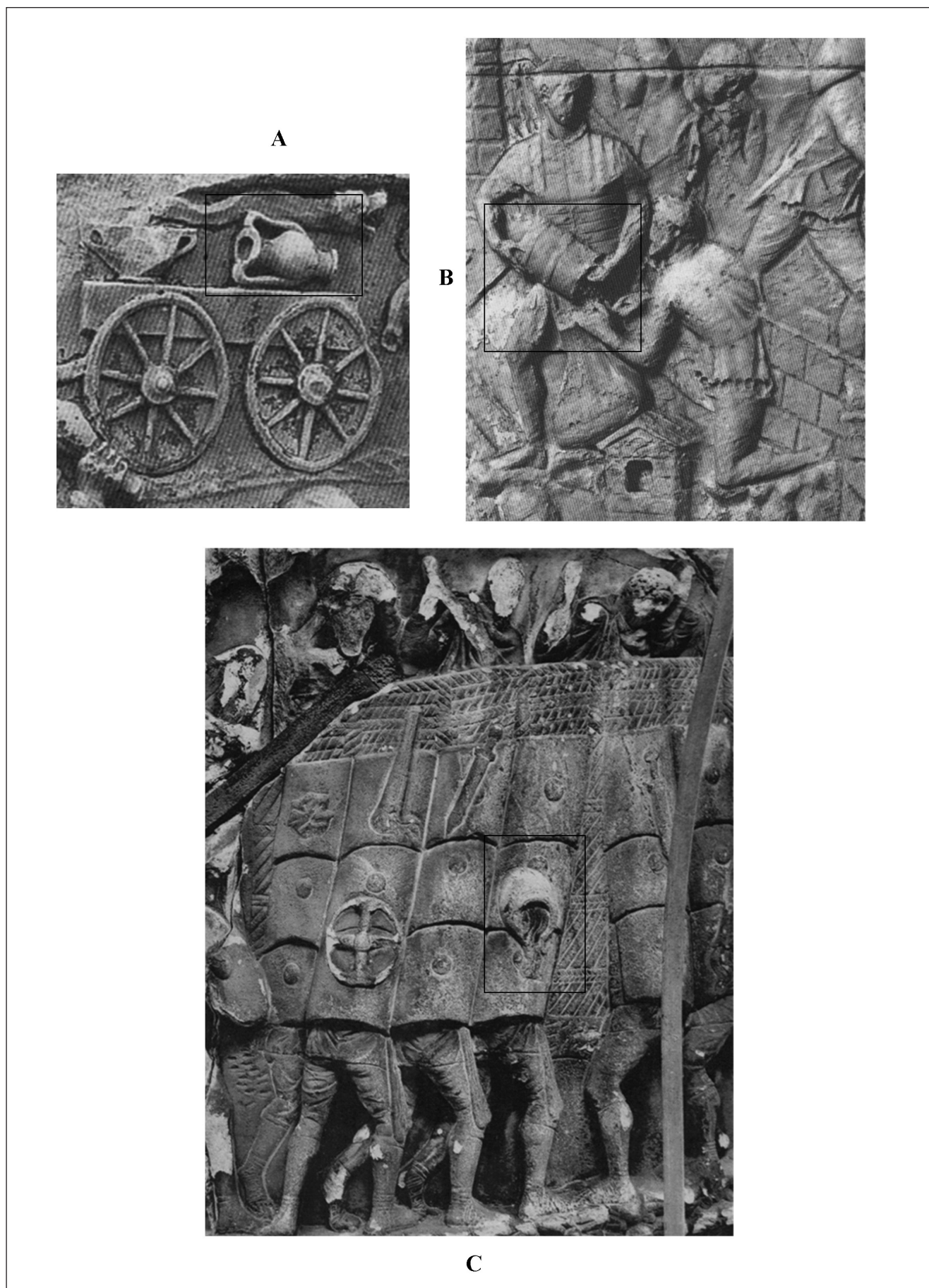
Na tej istej scéne sú zobrazené ďalšie formy stolových nádob tzv. *skyphoi* a *kantharoi* (obr. 4B, 4D). Oba typy slúžili ako nádoby na pitie a zhotovovali sa z rôznych materiálov ako sklo, keramika, drahé kovy a pod. V prípade Decebalovho pokladu je pravdepodobné, že opäť ide o strieborné alebo zlaté výrobky. Strieborné varianty pochádzajú aj z územia Slovenska a to napríklad z Ostrovian (Prohászka 2006, 13), zlomok skyfu zo vzácneho kameového skla zas pochádza napr. zo sídliska v Abraháme (Varsík 2009, 141). Avšak najviac exemplárov sa zachovalo z hliny, a to napr. na pohrebisku v Sládkovičove (Kolník 1980, 291). Kantharos je znázornený aj na scéne XXXVIII Trajánovho stĺpu.

Na tej istej scéne je zobrazená aj ďalšia transportná nádoba. Na prvý pohľad by sa síce zdalo, že ide o amforu. Vzhľadom na jej veľkosť možno v porovnaní s kantharom konštatovať, že je tu zobrazený tzv. *amphoriskoi* (obr. 5A) alebo dvojuchý džbán, ktoré bývajú obyčajne menších rozmerov. V takýchto pomerne malých nádobách sa dovážalo luxusné víno. A azda na túto exkluzivitu chcel aj autor upozorniť, keď zvolil tento symbol.

V súvislosti so stolovaním sa ešte v spomenutom poklade nachádza oválny tablet s reliéfne zdobenými rúčkami (obr. 4A), ktorý slúžil na servírovanie pokrmov. Podobné nádoby boli používané aj v spojení s kultom, ale v tomto prípade pôjde skôr o stolový riad. Analogické kusy pochádzajú aj z pokladu z Manchingu (Künzl 1997, 24), kde boli zhotovené zo striebra, čo by sa dalo predpokladať aj v tomto prípade. To, že ide o luxusný predmet podčiarkuje aj fakt, že tento typ nádob bol často imitovaný v hline (Franken 1997, 35).

Ostatné nádoby

Do tejto skupiny boli zaradené všetky ostatné vyobrazené nádoby, ktoré sa na stĺpoch objavujú len po jednom a funkčne ich nebolo možné zaradiť do predošlých skupín.

Obr. 5 Ostatné nádoby: *amphoriskoi* (A), *modius* (B) a germánsky hrniec (C) na Trajánovom stĺpe (A, B; podľa *Cichorius 1896-1900*) a stĺpe Marka Aurélie (C; *Petersen 1896*).

Na scéne CXXVI na Trajánovom stĺpe je v rámci cyklu dobitia dáckeho centra v Sarmizegetuse znázornený rímsky vojak, ktorý z okovanej nádoby naplňa vrece pravdepodobne obilím. Ide o znázornenie merice, latinsky označovanej ako *modius* (obr. 5B) s obsahom okolo 8,7 litra, čo bola základná rímska objemová jednotka používaná najmä meranie objemu obilia. *Modius* bol vysoká kuželovitá nádoba, ktorá a k ústiu zužovala. Vyrábala sa z dreva alebo kovu (Oleson 2008, 762), ale sú známe aj drevené okované kusy (Adkins/Adkins 2012, 346). Okrem merania objemu obilia slúžil aj na sejbu, ale aj na delenie obilia medzi plebejcov v Ríme (Oleson 2008, 762). Na spomenutej scéne ide o znázornenie rozdelenia koristi po dobití mesta spriatelenným Dákom.

Všestranné využitie mala aj ďalšia skupina nádob opäť zastúpená v Decebalovom poklade. Je to súbor misky s rukoväťou (obr. 4E) a kanvice (obr. 4F). O ich funkcii rozsiahlejšie písal H. U. Nuber, ktorý konštatoval ich široké využitie počas stolovania alebo kultu. Tento pár slúžil najmä na umývanie si rúk, či už pred jedlom alebo pred vykonávaním kultu tzv. *lustratio* (Nuber 1972, 1-232). Nejde teda o tzv. patery, ktoré majú iný tvar a sú používané priamo počas obradu obety, ako sa to dodnes často objavuje aj v slovenskej odbornej spisbe.

Osobité postavenie na reliéfoch má nádoba, ktorá sa objavuje na scéne LVI na stĺpe Marka Aurélia. Je tu znázornené dobíjanie germánskej pevnosti rímskym vojskom, v tzv. formácii korytnačka. Germáni po Rimanoch hádzajú rôzne predmety (kolesá, meče, zapálené fakle), aby im zabránili v prenikaní. Medzi predmetmi sa nachádza aj pravdepodobne keramický hrniec, aj keď táto nádoba na prvý pohľad pripomína bronzové vedro typu Eggers 39/40, teda *aula/olla*. Z vyobrazenia je jasné, že nádoba je naplnená horiacou tekutinou, ktorá by sa mala logicky rozbiť a jej obsah sa mal rozliať na štíty vojakov, a tým ich zničiť. Pravdepodobne ide o zobrazenie germánskeho typu nádoby (obr. 5C). Z nálezov sú známe podobné keramické formy, avšak vzhľadom na charakter pamiatky sa dá predpokladať, že si autor za vzor zobral skôr domácu rímsku predlohu.

Celkový počet 104 nádob sa nemusí zhodovať s originálnym počtom znázornených nádob, keďže boli zahrnuté len tie nádoby, ktoré mali svoje charakteristické črty alebo sa dali určiť podľa činnosti, ktorá sa nimi vykonávala. Pre ikonografickú analýzu zvolenej tematiky je teda potrebné konštatovať, že horšie zachovanie reliéfov na stĺpe Marka Aurélia nie je dôvodom menšieho počtu zobrazených nádob, ale je to skôr spôsobené štýlom, ktorý si jeho autor zvolil. Vďaka analyzovaným reliéfom je možné rekonštruovať nielen zobrazené historické udalosti, ale aj veľmi dobre vykresliť a rekonštruovať funkciu nádob v dobe rímskej minimálne vo vojenskom prostredí.

LITERATÚRA

- Adkins/Adkins 2012 – L. Adkins/R. A. Adkins: Antický Rím. Praha 2012.
- Andreae 1974 – B. Andreae: Römische Kunst. Freiburg-Basel-Wien 1974.
- Budinský-Krička/Lamiová-Schmiedlová 1990 – V. Budinský-Krička/M. Lamiová-Schmiedlová, A late 1st century B.C.-2nd Century A.D. cemetery at Zemplín. Slov. Arch. 38, 1990, 245-344.
- Cichorius 1896-1900 – C. Cichorius: Die Reliefs der Trajanssäule, Berlin 1896-1900.
- CRFB D4 – Corpus der römischen Funde im europäischen Barbaricum, Deutschland Band 4. , Bonn 2002.
- Franken 1997 – N. Franken: Imitationen römischer Silbertabletts in Ton. In: H.-H. von Prittwitz und Gaffron/H. Mielsch (Hrs.): Das Haus lacht vor Silber. Köln/Bonn 1997, 31-41.
- Hrnčiarik 2013 – E. Hrnčiarik: Römische Kulturgut in der Slowakei. Bonn 2013.
- Kolník 1980 – T. Kolník: Römerzeitliche Gräberfelder in der Slowakei. Teil I. (Nitra 1980).
- Kraskovská 1959 – E. Kraskovská, Hroby z doby rímskej v Zohore. Slov.Arch. 7, Nitra 1959, 99-143.
- Künzl 1997 – S. Künzl: Römische Tafelgeschirr – Formen und Verwendung. In: H.-H. von Prittwitz und Gaffron/H. Mielsch (Hrs.): Das Haus lacht vor Silber. Köln/Bonn 1997, 9-31.
- Menninger 1997 – M. Menninger, Die römischen Silbergefäße in Rheinischen Landesmuseum Bonn. In: H.-H. von Prittwitz und Gaffron/H. Mielsch (Hrs.): Das Haus lacht vor Silber. Köln/Bonn 1997, 99-124.
- Nuber 1972 – H. U. Nuber: Kanne und Griff schale. Ihr Gebrauch im täglichen Leben und die Beigabe in Gräbern der römischen Kaiserzeit. Ber. RGK 53, 1972, 1-232.
- Oleson 2008 – J. P. Oleson: Handbook of Engineering and Technology in the Classical World. New York 2008.
- Ondrouch 1957 – V. Ondrouch: Bohaté hroby z doby rímskej na Slovensku. Bratislava 1957.
- Painter/Witehouse 1990 – K. Painter/D. Witehouse: Early Roman Cameo Glasses. In: The Portland Vase. Journal Glass Stud. 32, 1990, 138-165.
- Petersen 1896 – E. Petersen et. al.: Die Marcus-Säule auf Piazza Colonna in Rom, Mnichov 1896.
- Pollen 1874 – J. H. Pollen: A Description of the Trajan column. London 1874.
- Prohászka 2006 – P. Prohászka: Das vandalische Königsgrab von Osztropataka (Ostrovany, SK). Budapest 2006.
- Roth 1999 – J. P. Roth: The Logistic of the Roman Army at War (264 B.C. – A.D. 235). New York 1999.
- Sedlmayer 1999 – H. Sedlmayer: Die römische Bronzegefäße in Noricum. Montagnac 1999.
- Siebert 2001 – A. V. Siebert: Suovetaurilia. In: Der Neue Pauly, Band 11, Stuttgart 2001, 1111-1112.
- Varsik 2009 – V. Varsik: Rímske sklo z niektorých germánskych sídlisk na západnom Slovensku. Štud. Zvesti AU SAV 45, 2009, 133-151.

DEPICTIONS OF VESSELS ON TRAJAN'S COLUMN AND ON THE COLUMN OF MARCUS AURELIUS

ERIK HRNČIARIK – JAKUB BAŇOVIČ

The decoration on Trajan's column and on the column of Marcus Aurelius is dominated by relief strips depicting the military exploits of both emperors against the barbarians. However, the depictions are also a rich iconographic source enabling us to study the shape or use of various tools and instruments in ancient times. This paper aims to bring together the depictions of all vessels, comparing them with preserved findings from the period of the Roman Empire, and based on this, to try to interpret their function.

A total of 104 vessels can be seen on both reliefs, with the majority (96) on Trajan's column and 11 on the column of Marcus Aurelius. From a functional point of view, the depicted vessels can be classified in four groups: vessels associated with religious rituals, transport containers, kitchenware and tableware and others.

Vessels associated with religious rituals

This group of vessels used during religious rituals is represented by libation bowls, incense vessels and trays for libations.

Transport vessels

Among the vessels used for transport which appear on both columns, there are wooden barrels, which were reinforced with rings made of organic materials (wicker or leather). This group further includes wicker baskets which are represented on both columns for transporting clay. The latter are conical-shaped baskets without handles, so-called *cophinus* made from willow shoots.

Kitchenware and tableware

The group of kitchenware includes the so-called *aula* or *olla*; this was a multi-purpose vessel used for cooking, carrying liquids – especially water – and also for storing solid items – especially food. Trajan's column also features the so-called *situla*, used for collecting liquids as well as mixing liquids, in particular for mixing wine with various spices. A pan is also part of the equipment of the soldiers marching across the pontoon bridge on Trajan's column (scene IV-V). Once more, this pan is a very versatile tool for cooking and for collecting liquid. Another vessel which should perhaps be classified as tableware is the ladle with a vertical handle used for gathering liquids.

In the scene with Decebalus' treasure further types of tableware are depicted, namely *skyphoi* and *kantharoi* goblets. Both types were used as drinking vessels. Another scene shows another vessel, a so-called *amphoriskos* or double-handled jug. Luxury wine was imported in such relatively small vessels. In terms of tableware the above-mentioned treasure also contains an oval table with handles decorated in relief used as a serving dish.

Other vessels

This group includes a measure known in Latin as a *modius*. Bowls with handles – so-called *Griffschale* and pots also served many different purposes. The Germanic cooking pot represented in scene LVI of the column of Marcus Aurelius makes up a particular group among the vessels depicted.

Translated by Stephanie Staffen

Dr. phil. Erik Hrnčiarik
Katedra klasickej archeológie,
Filozofická Fakulta Trnavskej univerzity v Trnave
Hornopotočná 23
SK -918 43 Trnava
erik.hrnčiarik@truni.sk

Bc. Jakub Baňovič
Katedra klasickej archeológie,
Filozofická Fakulta Trnavskej univerzity v Trnave
Hornopotočná 23
SK -918 43 Trnava
klasarch@truni.sk